

⊕ Skydd av kyrkans kulturarv ⊕

Ett referat av seminariet om att förebygga, upptäcka och beivra skador och brott i de åländska kyrkorna. Ålands museums filmsal den 6 mars 2008.

”Skydd av kyrkans kulturarv”

– ett referat av kyrkoseminariet i Ålands museums filmsal torsdagen den 6 mars 2008, arrangerat av Ålands Prosteri och museibyran vid Ålands landskapsregering.

Totalt 44 personer deltog i seminariet, som pågick hela dagen. 13 föreläsare och talare diskuterade hur man kan förebygga, upptäcka och beivra skador och brott i de åländska kyrkorna. Detta referat ger ett komprimerat sammandrag av de olika föredragen i den följd som de framfördes på seminariet.

Målgrupp för seminariet var de åländska församlingarna med kyrkoherdar, kyrkvårdar och övrig personal som är knuten till församlingarna, berörda myndigheter och samarbetspartners samt övriga intresserade.

Landskapsantikvarie **Viveka Löndahl** vid museibyran inledde seminariet med att hälsa alla välkomna, både åländska och långväga gäster. Det här var andra året i rad som museibyran och Ålands Prosteri arrangerade ett kyrkoseminarium.

Kontraktsprost **Mårten Andersson** vid Ålands Prosteri sade i sina välkomstord att tanken på säkerhet inte är ny. Han berättade om den gången som polisen akut meddelade att en person åkte runt och förstörde kyrkor och att alla måste hålla vakt i kyrkorna.

– När jag sedan satt i kyrkan och vaktade blev jag bland annat varse om att det var mycket i kyrkan som inte var låst. På Åland har vi länge förlitat oss på att inget händer, sade Mårten Andersson.

Överantikvarie **Elisabeth Palamarz** vid museibyran hälsade också alla välkomna.

– På Åland är vi bortskämda med trygghetskänslan. Men tiden då vi kunde gå hemifrån utan att låsa dörren är förbi, sade hon.

Därefter var det dags för föredragen att börja.

Överarkitekt Eero Raatikainen från Kyrkostyrelsen i Helsingfors: ”Vad säger Kyrkolagen om skydds- och säkerhetsbehov?”

– I lagstiftningen är det endast lite som sägs om skadegörelse på det här området. Det ligger ett stort ansvar på församlingarna idag att skydda kyrkorna, sade Eero Raatikainen och tillade:
– Jag vill råda Åland: Tro inte att den ro ni har kommer att gälla för evigt.

I december 2003 tillsattes en kommitté med uppdrag att revidera rikets Byggnadsskyddslag. Man kom fram till att kyrkorna inte ska införlivas med den lagen utan även fortsättningsvis höra till Kyrkolagen. En av orsakerna är att kyrkorna i princip har samma användning idag som de alltid har haft. Skyddandet av den funktionen är även en del av kulturskyddet. Det är inte bara fråga om byggnaden utan även om det kristliga arvet som vi har, sade Raatikainen.

Enligt den lag som nu gäller delas kyrkorna in i två grupper: Ett A-lag med kyrkor som är skyddade för att de är byggda före 1917 eller skyddade med ett särskilt beslut, och ett B-lag med kyrkor som inte är skyddade. Alla åländska kyrkor hör till A-laget utom St. Mårtens i Mariehamn.

Kyrkolagen säger att församlingarna ska inhämta utlåtande av sakkunniga. Så har också gjorts om ärendet har varit känsligt eller det har funnits behov av att förstärka kulturarvssynvinkeln. Museiverket har då gett utlåtande.

Överantikvarie Elisabeth Palamarz inflikade att när det gäller åländska frågor bör museibyran bistå Museiverket. Ålands landskapsregering ansvarar dock för allmänna brand- och säkerhetsfrågor samt bistår församlingarna med rådgivningen och uppföljningen av löpande ärenden.

Eero Raatikainen berättade att en förändring av Kyrkolagen har behandlats. Där framgår bland annat att:

- * Uppdelningen av A- och B-lag slopas, alla kyrkor behandlas lika.
- * Museiverkets utlåtande blir obligatoriskt i alla ärenden.
- * Undervisningsministeriets fastställelse uteblir. Istället har Museiverket besvärsmätt.

– Byggnadsskyddet för lutherska kyrkor regleras även i framtiden i Kyrkolagen. Vid sidan av det har man kommit fram till att även de ortodoxa kyrkorna ska skyddas med en motsvarande lagstiftning som de lutherska kyrkorna, sade Raatikainen.

Förste antikvarie Anna-Gretha Eriksson, Riksantikvarieämbetet i Stockholm: ”Att förebygga, upptäcka och beivra stölder i kyrkan”

– Stölder i kyrkor handlar i många fall även om utförsellagstiftningen. Den reglerar om det överhuvudtaget är möjligt att få tillbaka föremål som har förts ut ur landet. Det är nästan omöjligt att få tillbaka dem om man inte håller hårt i dem från början, sade Anna-Gretha Eriksson.

Det har stor betydelse i vilket land föremålen finns, eftersom det är det landets lagstiftning som gäller.

Anna-Gretha Eriksson berättade om en spanjor i Sverige som besökte den ena kyrkan efter den andra och förde ut föremål ur landet. Han skulle öppna antikaffär.

– Ingen misstänkte honom. Det var en ren tillfällighet att han blev gripen, berättade hon.

Eriksson betonade vikten av att kyrkornas inventarier finns i en förteckning och att föremålen är fotograferade i detalj, bland annat specifika igenkänningstecken.

– Av de 250 föremål som spanjoren förde ut ur kyrkorna har vi bara fått tillbaka ett 80-tal, eftersom äganderätten är svår att bevisa, berättade hon.

Åland har en rik medeltida träskulpturskatt. På andra håll finns inte denna typ av föremål kvar och därför är de så oerhört värdefulla, betonade Anna-Gretha Eriksson.

Åtgärder för att skydda kyrkliga inventarier:

- * Inventera föremålen
- * Beskriv föremålen
- * Fotografera föremålen

- * Var uppmärksam på extra intresserade besökande personer
- * Märk föremålen
- * Lås in/låst fast värdefulla föremål

De flesta stölder sker dagtid i öppen kyrka. De stulna föremålen säljs oftast på den vita marknaden, inte på den svarta som man skulle kunna tro. Därför är det viktigt att gå ut med information om föremålen som har blivit stulna, sade Anna-Gretha Eriksson.
– Jag rekommenderar er: Håll koll på era föremål. Det är mycket svårt att få igen föremål som har förts ut och kanske sålts på auktion utomlands. Köparna är ofta anonyma.

Anna-Gretha Eriksson gav flera råd:

Upptäcka stöld:

- * De personer som har ansvar för föremålen kan till exempel varje dag eller varje vecka kontrollera att de finns kvar och jämföra med foto.
- * De personer som finns kring kyrkan bör vara uppmärksamma på okända besökare och bilar samt skriva upp bilnummer.

Hur viktigt är larm?

- * De flesta stölderna sker dagtid i en öppen kyrka utan bemanning.
- * Larmade föremål kan ge en falsk trygghet.
- * Larmad byggnad med ett bra skalskydd kan vara ett komplement på natten.
- * Bra skalskydd, till exempel galler o.dyl, räcker troligen lika bra om polisens insatstid är 30 minuter.

Hemsida

I händelse av inbrott/stöld av kyrkliga inventarier bör det vara angeläget för församlingen att snarast sprida kunskapen om de föremål som har tillgripits. Det kan ske på en gemensam hemsida, där bild och beskrivning av föremålet snabbt kan spridas.

Svenska kyrkans församlingsförbund har en gemensam hemsida www.stuleturkyrkan.nu där församlingarna kan meddela vad som har stulits.

– Ju snabbare informationen om stölden går ut, desto större chans att föremålen kommer tillbaka, sade Anna-Gretha Eriksson.

Polisen

Polisen har möjlighet att publicera stulna föremål i Interpol:s eftersöksdatabas. Det är viktigt med en nationell, gemensam hantering av dessa problem samt att anmäla och gå ut med information om stulna föremål, betonade Eriksson.

Tidningar

Erfarenheter visar att om en bild på det stulna föremålet publiceras i en dagstidning ökar möjligheterna att återfå föremålet.

Inom EU

Stulna föremål kan eftersökas inom EU enligt den gemensamma lagstiftning som finns med EU:s förordning, men det krävs att en anmälan görs till en central myndighet.

Internationellt

UNESCO-konventionen och Unidroit-konventionen skapar möjlighet att återfå föremål mellan konventionsstater. En ersättning krävs till innehavaren om köp har skett i god tro. Det är det landets lagstiftning, där föremålet befinner sig, som gäller för hur detta ska regleras.

– Kulturarvsbrotten är omfattande och pågår hela tiden, sade Anna-Gretha Eriksson.

I Sverige åvilar det på varje församling att sköta dokumentationsarbetet. Antikvariska myndigheter bistår i arbetet.

Intendent Karim Peltonen, Museiverket i Helsingfors:

”Kulturminnesvårdens syn på och ansvar för skydds- och säkerhetsfrågor i våra kyrkor”

Karim Peltonen inledde sitt föredrag med att berätta om Museiverkets roll som statligt ämbetsverk och sakkunnig i värnet av materiellt kulturarv.

Det kyrkliga kulturarvet är en viktig sektor i Museiverkets verksamhet bland annat på grund av kyrkornas särställning som byggnadsminne och deras betydelse i samhället. Museiverkets verksamhet inom detta område omfattar bland annat:

- * Granskning av restaureringsplaner
- * Dokumentation av kyrkligt kulturarv
- *Handledning för vård av kyrkligt kulturarv
- * Bidrag åt privata ägare

– I Finland finns cirka 573 skyddade kyrkor. Kyrkorna har en särställning som byggnadsminne, sade Karim Peltonen.

Hot mot kyrkligt kulturarv

Under perioden 1999-2006 ägde 57 bränder rum i religiösa byggnader, inklusive alla byggnader ägda av religiösa samfund. Främsta orsaken (18 st) var fel i elanläggningar. 18 av bränderna hade avsiktliga orsaker, varav 3 i kategorin ”barn och olaglig eld”.

Under perioden 2007-2008 ägde tre ”anmärkningsvärda försök” till mordbrand rum i kulturhistoriskt värdefulla kyrkor.

– Mordbränder saknar tydliga förklaringar. De som utför dem blir allt yngre i åldrarna. Nu är medelåldern under 30 år, sade Karim Peltonen.

Utgångspunkter – Lag och strategier

- * Räddningslag
- * Strategin för tryggande av samhällets vitala funktioner (<http://www.yett.fi>), där ingår skyddandet av kulturegendom. Strategin ger en hög status till skyddet av kulturarvet.
- * Regeringsprogrammet betonar allmän säkerhet.

Utvecklingsarbete vid Museiverket

Tyngdpunkten i arbetet kring brandsäkerhet och att avvärja fysiska risker omfattar alla kulturhistoriska byggnader, kyrkorna i synnerhet.

De senaste projekten har varit:

- * Can we learn from the heritage lost in fire (2003-2004), nordiskt samarbete.

- * Built heritage: Fire loss to historic buildings (2002-2006)/EU-projekt, COST ACTION 17.
- * Mordbrandsforskning (2007-), Inrikesministeriet med övriga myndigheter och organisationer.
- * Västra Nylands kulturhistoriskt värdefulla riskobjekt (2007-)/Museiverket, Västra Nylands brandväsende, Esbo kyrkliga samfällighet.

Publikationer:

- * Vanhojen rakennusten paloturvaopas (Brandsäkerhetsråd för historiska byggnader).
- * Kirkkojen paloturvaopas (Handledning för kyrkornas brandsäkerhet), i samarbete med SPEK (Centralförbund för Finlands räddningsbransch).

Utvecklingsarbetet har skett i nära samarbete med Kyrkostyrelsen och andra myndigheter och sakkunniga organisationer, sade Karim Peltonen.

Han beskrev ett av projekten: Västra Nylands kulturhistoriskt värdefulla riskobjekt. Detta har varit ett pilotprojekt, där Museiverket har samarbetat med brandväsendet och Esbo kyrkliga samfällighet. Syftet har varit att analysera och värdera riskerna på regional nivå, att skapa prioritering av skyddsobjekt samt att skapa goda råd för att befrämja samarbete mellan myndigheter och ägare.

– Målet är att skapa riksomfattande rekommendationer. Resultatet av projektet ska publiceras sommaren 2008, berättade Karim Peltonen.

Slutsatser som man har kommit fram till är, bland annat, att det krävs stor kunskap, sakkunniga nätverk samt publicerad handledning och rapporter. Det finns också brister när det gäller att delge information och att pålitlig fakta ibland saknas (statistik och analys av hot).

Framtiden

- * Uppföljning av risker och utvecklingsarbete på riksnivå, bland annat statistik och sektorforskning samt stöd till politiskt beslutsfattande.
- * Utveckling av praktiska råd, spridning av existerande råd på regional och lokal nivå samt handledning och träning.
- * Organisation och struktur i form av regionalt samarbete och koordinering på riksnivå.
- * Målsättning för verksamheter.

Avdelningschef Bosse Sjölund och skadeförebyggare Bertel Eriksson vid Ålands Ömsesidiga Försäkringsbolag (Ömsen): ”Försäkringsproblematiken”

Bosse Sjölund berättade att Ömsen traditionsenligt har försäkrat de åländska kyrkorna.

– Alla församlingar utom två är försäkrade hos oss. Vi har inte haft säkerhetsföreskrifter, inga krav på larmskydd, inbrottsskydd m.m. Kyrkorna är försäkrade till helskydd och beloppsförsäkrade, sade han.

Enligt Sjölund fungerar det mesta bra, men det finns ett problem:

– Dokumentationen är inte tillräcklig idag. Vi måste få bättre dokumentation. Det kommer an på oss att ställa högre krav.

Bertel Eriksson talade bland annat om heta arbeten i känsliga byggnader, till exempel kyrkor. Helst ska man undvika den typen av arbeten i sådana byggnader. Om man måste utföra heta

arbeten krävs stora restriktioner och skydd plus att den som utför arbetena ska ha ett så kallat blått kort.

Även Bertel Eriksson betonade vikten av dokumentation.

Fastighetschef Boris Björkendahl från Borgå kyrkliga samfällighet: ”Församlingarna som försäkringsbolagens kunder”

Den 29 maj 2006 brann Borgå domkyrka. Branden var anlagd.

Det är svårt att försäkra och få rätt försäkring, men försäkringsbolagen har goda erfarenheter, sade Boris Björkendahl.

– Varje år går vi igenom försäkringarna. Vi betalar 18.800 euro i försäkringspremie per år. Beloppet är kännbart, men det är ändå inte så dyrt när man tänker på att Borgå domkyrka har ett försäkringsvärde på 4,3 miljoner euro, sade Björkendahl.

Han räknade upp exempel på objekt, föremål och inventarier som bör försäkras:

Tak och väggar ska försäkras, vilket är mycket svårt, enligt Björkendahl. Tavlor och dylikt går att försäkra, men är också svåra att bestämma värdet på. Även predikstolar är svåra att värdera.

Fasta installationer som bänkar och altare ska försäkras separat. Orgeln räknas också till det lösöre som bör försäkras separat. Borgå domkyrkas orgel har 44 pipor som försäkras per pipa. Altartavlan, takkronor, kyrkklockor och mekaniska urverket i klocktorn är andra exempel på föremål och inventarier som ska försäkras.

Boris Björkendahl berättade att Borgå domkyrka före branden hade inbrottslarm och automatiskt brandlarm, som alla var i skick. Kyrkan var också upplyst.

Idag har domkyrkan bland annat 23 övervakningskameror som är på dygnet runt och ständigt bevakas, inbrottslarm, brandlarm och sprinkleranläggningar.

Överkonstapel Jan Nordin, Ålands polismyndighet: ”Samarbete med polisen”

Även Jan Nordin betonade vikten av dokumentation.

– Dokumentationen är mycket viktig för polisen plus att värdet av föremålen finns antecknat, sade han.

När en anmälan om att ett föremål är stulet kommer in ställer polisen frågor: Hur ser föremålet ut? Finns fotografier? Hur stort är det juridiska värdet?

– Därför är det viktigt när man gör en förteckning att man även antecknar värdet. Det ska vara ett sakkunnigt värde, betonade Jan Nordin.

Skillnaderna mellan snatteri, stöld och grov stöld

* Snatteri: Det tillgripna föremålet har ett värde på högst 500 euro och har varit lättillgängligt. Om det tillgripna föremålet har varit lättillgängligt, men har ett högt värde klassas det dock inte som snatteri.

* Stöld: Ett cirka värde mellan 500 och 5.000 euro

* Grov stöld: Ett cirka värde över 5.000 euro

– Om det finns en misstänkt person har polisen större befogenheter om det räknas som stöld eller grov stöld. Därför är det viktigt att man kommer på rätt nivå redan i anmälningsskedet, betonade Jan Nordin.

När en stöld har inträffat

– Om du konstaterar att en stöld har inträffat gå ut ur byggnaden och invänta polisen. Det är mycket viktigt. Då kan polisen som kommer till platsen göra en teknisk brottsplatsundersökning med bland annat DNA-prover, fotavtryck m.m., förklarade Jan Nordin.

– Det är också viktigt att försöka minnas vem som var i byggnaden senast. Var även observant och registrera bilnummer, människor och deras hårfärg, längd, hur de var klädda, hur de uppträdde m.m., uppmanade Nordin.

Kyrkorna är allmän egendom, vilket betyder att skadegörelse riktad mot dessa är under allmänt åtal. Normalt är skadegörelse ett målsägandebrott.

Överantikvarie Elisabeth Palamarz inflikade:

– Man vill att kyrkorna ska vara öppna för besökare, men man har kanske inte råd med personal som vaktar. Kan kameraövervakning vara bra?

Jan Nordin svarade att det finns nästan bara fördelar med kameraövervakning. Inom detta område gäller rikslagstiftningen även på Åland. Man får endast kameraövervaka sitt eget område. Grannens gård, till exempel, får inte synas i kamerabilden, sade Nordin och tillade:

– Det är preventivt bra att ha någon i kyrkan under öppethållning, till exempel genom frivilliga insatser.

Brandexpert Per Rohlén, Brandskyddslaget, tidigare vid Statens fastighetsverk i Stockholm: ”Brandskydd”

Per Rohlén talade om systematiskt brandskyddsarbete (SBA), konsten att ha sitt hus kvar.

– Några frågor är mycket viktiga: Hur ser brandskyddet ut? Hur ska vi sköta brandskyddet och få en säker arbetsmiljö?

Det arbetet har två delar: dels hur det ser ut/dokumentationen, dels det dagliga arbetet med SBA-rutiner, där det bland annat framgår vilka som är ansvariga för olika områden.

– Oklart ansvar är ofta en av orsakerna till att det går tokigt, sade Per Rohlén. Ta bort brandstiftarna för att undvika bränder. Fundera över varför bränder inträffar.

Det är viktigt att göra en riskinventering, en hotbildsanalys, betonade han.

– Det gäller att försöka förutse vad som kan ske. Dels teoretiskt, då man får ha fria fantasier, dels praktiskt då man gör en rundvandring i det befintliga objektet. Ta ett steg tillbaka och titta på vad som kan ske.

Per Rohlén presenterade statistik, bland annat:

Elektriska bränder är en av de vanligaste brandstiftarna. En annan orsak till kyrkobränder är att räddningstjänsten inte kom fram till kyrkan med sin stege.

Under perioden 1193-1984, alltså under nästan 800 år, förstördes 524 kyrkor eller kapell i Sverige. Av dem förstördes 447 genom brand. 106 kyrkor drabbades av åsknedslag.

Under perioden 1996-2003 har svensk räddningstjänst släckt 64 kyrkobränder. 23 av dem var anlagda och 24 kyrkor totalskadades.

Den vanligaste brandorsaken vid kyrkobränder var ”anlagd med uppsåt”. Lördagar och söndagar var den vanligaste tidpunkten och bränderna inträffade främst eftermiddagar eller kvällar när det var mörkt.

– Lys upp kyrkan! Det avskräcker folk, sade Per Rohlén.

Av totalt 3.328 kyrkor i Sverige har 1.630 kyrkor inget inbrottsskydd och 1.788 inget skydd för brand.

Per Rohlén hade även statistik från Finland.

– Sedan 1918 har totalt 60 kyrkor drabbats av det som förr kallades mordbrand, idag anlagd brand. Åska är en av de vanligaste brandorsakerna.

Åskskydd

– Åska kan antingen direkt sätta eld på kyrkan, eller slå ner i elsystem långt ifrån och först senare nå kyrkan.

Dessa risker går att åtgärda, enligt Rohlén. Han talade om Nivå 1-, Nivå 2- och Nivå 3-skydd.

* Nivå 1-skydd: Inledningsskydd:

Det innebär att alla inkommande el-teleledningar samt rörledningar av metall potentialutjämnas, el- och teleledningar utförs med avledare och överspänningsskydd. Samtliga byggnader bör ha detta skydd, endast undantaget byggnader utan tekniska installationer eller byggnader av ringa värde.

* Nivå 2-skydd: Inledningsskydd och markspänningsskydd:

Det innebär att det förutom inledningsskyddet även finns en ringlina som markspänningsskydd runt byggnaden som skyddar mot de markurladdningar som uppstår då blixten träffar utanför byggnaden. Det bör alltid läggas en ringlina runt byggnaden vid nybyggnad, ombyggnad eller då man schaktar runt ett hus.

* Nivå 3-skydd: Inledningsskydd, markspänningsskydd och inslagsskydd:

Denna kombination ger även skydd mot direkta nedslag. Inslagsskydd är det som man normalt tänker på när man pratar om åskskydd, dvs. tak- och nedledare. Inslagsskydd kan vara aktuellt om man bedömer att byggnaden har ett högst kulturhistoriskt värde och verksamheten har hög prioritet.

Per Rohlén påminner att även åskskydd måste besiktigas regelbundet av sakkunniga inom området.

– Om ni vill ha era kyrkor och hus kvar finns bara ett sätt: Sprinkla kyrkan! Sprinklers är mycket driftssäkra, sade Per Rohlén som förordade konventionella vattensprinklers.

– Vad händer med färgen i kyrkan om sprinklern används? Den frågan får jag ofta. Färgen tar stryk, men sätt det i relation till att det brinner. Man sparar åtminstone sannolikt kyrkan, sade Per Rohlén.

Restvärderäddning

Restvärderäddning, vad ska räddas vid en eventuell brand, är också viktigt, framhöll Rohlén.

– Det är viktigt att fundera på det här innan det brinner. Fundera på hur ni får ut till exempel altarskåpet - som dessutom kanske är fastlåst eftersom det är stöldbegärligt.

Han gav även följande råd:

– Fundera på lämplig uppsamlingsplats för evakuerat lösöre samt skydds- och evakueringsmaterial som till exempel plastpresenningar, plastpåsar, flyttkartonger och liknande. Ha uppdaterade kontaktlistor till saneringsbolag, bevakningsbolag, specialister på kulturmiljöbyggnader m.m.

Per Rohlén sade sig hellre välja pulversläckare än vattensläckare.

– Pulver smutsar ner mer, men är oändligt mycket mer effektivt, framhöll han och uppmanade än en gång:

– Använd sprinkler! Det är det enda raka om ni vill ha er kyrka kvar.

Det finns idag sprinkler som är specialanpassade för känsliga, kulturhistoriskt värdefulla byggnader. Per Rohlén visade flera exempel på där man har tagit stor hänsyn till de kulturhistoriska värdena vid installationsarbeten.

Fastighetschef Boris Björkendahl från Borgå kyrkliga samfällighet: ”Evakuering”

Boris Björkendahl berättade att då Borgå domkyrka brann 2006 användes inte mycket vatten, utan istället skum, vilket var betydligt mer gynnsamt för byggnaden.

Utrymningen av inventarier sköttes av brandmän och av kyrkans egen personal.

– Vid evakueringen av inventarier hade vi stor hjälp av Museiverket. Vi hyrde lagerhallar för bänkarna och andra inventarier fraktades till Helsingfors. Där har de nu varit i över ett år och snart ska vi börja föra dem tillbaka, berättade Boris Björkendahl.

Räddningsinspektör Sven-Olof Boman, Ålands landskapsregering: ”Kyrkan som samlingslokal; lagliga krav”

Sven-Olof Boman berättade att kyrkan betraktas som samlingslokal både i byggnadsbestämmelsesamlingen och i räddningslagstiftningen.

För kyrkor och andra samlingslokaler gäller i allmänhet att:

* Räddningsplan ska göras upp om golvytan är större än 500 m².

En räddningsplan ska bland annat innehålla uppgifter om:

- vilka farliga situationer som kan uppstå
- skydds- och utrymningsmöjligheter

- säkerhetsansvarig person
- hur personalen utbildas
- vilka räddningsmateriel som behövs m.m.

Planen ska göras i samråd med räddningschef och lokalens innehavare.

* Arrangör av en offentlig tillställning ansvarar för säkerheten. Sådan tillställning ska anmälas till kommunens räddningsmyndighet och säkerhetsansvarig person ska utses.

Om tillställningen är inomhus ska anmälan göras i de fall där tillställningen har 300 personer eller fler.

För tillställningar som arrangeras i kyrkor (eller i andra församlingsutrymmen) av församlingen behöver man i allmänhet inte göra anmälan för varje tillställning. Säkerhetsarrangemangen bör dock en gång för alla fastställas i samråd med kommunens räddningsmyndighet och sedan tillämpas och göras kända för eventuell ny personal.

Säkerhetskrav som kan ställas är bland annat:

- utgångar
- omfattningen av och olycks säkerheten hos utsmyckningar och andra anordningar
- brandsläckning
- personal som ska upprätthålla säkerheten vid tillställningen

* Byggnadsinnehavaren/ägaren ska muntligen och skriftligen informera den som hyr en lokal om säkerhetsarrangemang och -krav.

* Brandsyn ska förrättas. Om golvytan är 500 m² eller mer ska brandsyn förrättas varje år av räddningsmyndighet, om golvytan är under 500 m² vart tredje år.

* Byggnadsinnehavaren ansvarar för att sotning utförs.

* Ändamålsenliga utrymningsvägar ska finnas.

* Räddningsvägar ska hållas framkomliga.

* Antalet platser ska fastställas av byggnadsnämnden.

Biträdande brandchef i Mariehamn Thomas Mattsson: ”Samarbete med brandskyddsmyndigheterna”

Thomas Mattsson berättade att Brand- och räddningsväsendet på Åland är indelat i två branddistrikt:

* Mariehamns räddningsverk, som förutom Mariehamn omfattar kommunerna Brändö, Kumlinge, Sottunga, Föglö och Kökar.

* Räddningsområde Ålands landskommuner, som omfattar Finström, Saltvik, Sund, Geta, Jomala, Lemland, Hammarland, Eckerö, Lumparland och Vårdö.

Bland de många räddningsfordonen på Åland kan bland annat nämnas 19 släckningsbilar.
– Vi har hög standard på våra fordonsresurser, sade Thomas Mattsson.

På Åland finns ett ordinarie räddningsverk och 18 avtalsbrandkårer.

– Den frivilliga brandkåren har funnits sedan 1930-talet. Tyvärr börjar intresset för de frivilliga att dala. Ingen av de frivilliga brandkårerna har idag någon jour, sade Mattsson.

Räddningsverket har 39 personer anställda. Av dem är 4 befäl, 2 administrativ personal, 4 brandförmän och 29 brandmän/ambulanssjukvårdare.

Under 2007 hade räddningsväsendet:

328 räddningstjänstuppdrag

2.901 ambulansuppdrag

52 handräckning/övning

Totalt: 3.281 uppdrag

Thomas Mattsson gav förslag på:

Brandskyddsåtgärder i kyrkor

- Minimera risken för brands uppkomst (elsystem, levande ljus, åska, anlagd brand)
- Släckutrustningen i skick
- Automatiskt brandalarm
- Torrsprinkling av tak och spira
- Släcknings- och restvärdesplaner

Kyrkan som samlingslokal, personalsäkerheten

- Signal- och säkerhetsbelysning
- Utrymningsorganisation
- Framkomlighet

*****

Många föredragshållare betonade under dagen vikten av att ha rutiner för att förebygga skador och bränder. Seminariet avslutades med att överantikvarie Elisabeth Palamarz presenterade konkreta råd i tre huvudgrupper: 1) Förhindra 2) Rädsla och släcka samt 3) Utrymning

1) Förhindra

Kontroll:

- Elsystem, detaljerad
- Byt installation som är äldre än 1954
- Åskskydd i skick
- Utse brandskyddsledare i varje församling
- Se till att allt är släckt, stängt, kontrollerat, synat (i tid)
- Följ upp brandfarligt arbete
- Nattvakter vid svetsning
- Inga lättantändliga föremål i närheten av kyrkan
- Använd levande ljus enbart med skyddsror av glas
- Byt glödlampor (senast efter 15.000 timmar vid 70W) regelbundet och samtidigt
- Eلسyn minst vart annat år

2) Rädda och släcka

Instruktion:

- Installera brandlarm
- Installera effektiva sprinkler i torn och på vind
- Säkra arbetsgångar på vinden
- Se till att installationerna fungerar
- Direktkontakt med larmcentralen
- Fungerande släckningsutrustning, i första hand vatten- eller skumsläckare
- Ha en vattenslang i närheten
- Se till att det finns tillräcklig vattenkapacitet
- Brandsektionering, främst mellan kyrkrummet och vindarna, men även vertikalt
- Se till att det finns brandluckor i taket (vid takreparation)
- Ha värdesaker i brandsäkra skåp
- Uppdatera utrymningsplanerna
- Håll brandövningar vid kyrkan
- Instruera personal
- Ha uppbevaringsplan för föremålen
- Ha en aktuell kontaktlista

3) Utrymma

Rutiner:

- Se till att alla dörrar är upplåsta då folk finns i kyrkan
- Se till att nycklar finns tillgängliga
- Evakuera människor först
- Följ utrymningsplanen ifråga om de mest värdefulla föremålen

Elisabeth Palamarz presenterade även några grundregler när man arbetar med kulturhistoriskt värdefulla byggnader:

- * Ingrepp i byggnaden ska så lång som möjligt undvikas.
- * Inga ingrepp ska göras innan effekterna och konsekvenserna av dem noga har utretts och alternativa lösningar har diskuterats.
- * Om ingrepp måste göras ska dessa utformas så att de gör minsta möjliga skada och i en framtid är möjliga att återställa.
- * Nya installationer ska vara åtkomliga för kontroll, underhåll och i en framtid möjliga att ta bort utan att ytterligare skada byggnaden.
- * Nya installationer, skyltar m.m. ska utföras så att de så lite som möjligt stör upplevelsen av den befintliga byggnaden.
- * Företrädare för kulturmiljövården ska alltid kontaktas innan ingrepp eller förändringar görs.

Seminarier beslutade att förslag på ämne till nästa års kyrkoseminarium kan lämnas till Mårten Andersson, Ålands Prosteri, eller till Elisabeth Palamarz, museibyran.

Referatet sammanställt
av museibyran
12.3.2008